

Emlékezés Dr. Less Nándorra (1963-1993)

NAGY Mikós – MATUS Gábor – VOJTKÓ András – SZABÓ Ödön – MOLNÁR Attila

Öt éve, hogy Less Nándor, a Bükk flórájának és vegetációjának kiváló ismerője, a KLTE Ökológiai- majd Növényzeti Tanszékének munkatársa, a sokak által ismert életvidám Nándi, a fáradhatatlan és kalandkereső világjáró hazatért utolsó, végzetes útjáról, Afrikából.

Feltárta a Bükki Nemzeti Parkból kimaradt (azóta már védett!) Délkeleti-Bükk flóráját és vegetációját. Hazánkban elsőként fogott hozzá egy tájegység (a Bükk) részletes (1 : 10.000-es méretarányú) tematikus vegetáció-térképezéséhez. Megindította a túlzott létszámú nagyvadállomány vegetációra gyakorolt hatását vizsgáló „Vadkár Projekt”-et. A Bükki Nemzeti Park állapotfelmérésében – mely mind a felvételek megismételhetőségét, mind pedig alaposságát tekintve példaértékű – szintén óriási része volt.

Az 1977 júniusától 1993-ig terjedő kb. 15,5 évben terepi napjai összesítve nagyjából 4 évet tesznek ki, ebből több mint 1000 napot (3 évet) töltött terepen a Bükk-hegységben! Ezidő alatt innen kb. 15.000 florisztikai adatot gyűjtött. Két új erdőtürsulást fedezett fel a Déli-Bükkben, a lejtősztyeppretnék pedig két új szubasszociációját ismerte fel.

Igazi közösségi ember és szenvedélyes utazó volt. Az egyetemen a botanika, a természetföldrajz ill. az utazás-kirándulás iránt érdeklődő hallgatók szép számmal sereglettek köré. Naplói tanúsága szerint összesen 78 emberrel vett részt közös túrákon (nem számítva a családtagokat ill. a pontosan néven nevezett tájfutókat, egyetemi hallgatókat, miskolci bölcsészhallgatókat, hegymászókat).

A Nándira jellemző derűt és kalandvágyat egyaránt jól jellemzi egy, „Tiltott ösvényeken Dél-Kínában” című, Lendvai Gáborral közösen írt cikkük félmondata: „Az útvonal megválasztásában részletes térkép nem kötötte gúzsba a képzeletünket...” Nemcsak Kínában merészkedett be a külföldiek elől lezárt Nansan hegységbe, hanem a Bükkben is térképezte az elzárt katonai területeket ...

Az évek folyamán a túrák szervezésében és kivitelezésében olyan jártasságra tett szert, hogy nagylétszámú egyetemi csoportokat is vezetett például a Kárpátokba, Törökországba. Segítőkézségére egyetlen példa: amikor a Retyezátnban az egyik hallgató bokája megsérült, Nándi magától értetődően átvette a hátizsákját és kettős teherrel gyalogolt tovább. Meggyőződésünk, hogy halála a magyar terepbotanika egyik legnagyobb vesztesége. Tragikusan korai eltávozával eredményeinek csak töredékét tudta közzétenni. E lap 13-44. oldalain három, eddig kéziratban heverő, publikálásra előkészített közleményét illetve az általa felfedezett bükki erdőtürsulások leírásának érvényességét tételeztük meg. Az alábbiakban önmagáról vall, egy kéziratban maradt, 1991. március 20-ai keltezésű önéletrajzában.

Less Nándor önéletrajza

„1963 január 6-án születtem Miskolcon. Ugyanez év nyarán, Mikóházán katolikus vallásának keresztelték meg. Apám, Less Nándor Miskolcon született, okleveles gépészmérnökként különféle beosztásokban dolgozott a Diósgyőri Gépgyárban 1986-ban történt nyugdíjazásáig. Anyám, leánykori nevén Szabó Éva, szintén Miskolcon született. Gimnáziumi érettségivel különböző általános iskolákban dolgozott, 1982-es nyugdíjazásáig. Bátyám, György 1953-ban született. Moszkvában, a Lomonoszov Egyetemen mint geológus végzett 1976-ban, azóta a Magyar Állami Földtani Intézet munkatársaként a Torna-Karszt és a Bükk-hegység geológiai térképezésében vesz részt.

Még óvodás koromban, Kipling: „A dzsungel könyve” hatására fordult az érdeklődésem az állatvilág irányába és ez az érdeklődés az egyetemig elkísért. Általános iskolás koromban nagyon sokat olvastam és nagyon sok információt gyűjtöttem össze állatokról (elsősorban az emlősök, ezen belül is a macskafélék érdekelték) és a környezetemhez képest igen tájékozottnak számítottam ebben a kérdéskörben. Az olvasásra amúgy is hamar rákaptam és ebben az időszakban valósággal faltam a könyveket. Mindemellett, mint minden normális gyerek, rengeteget játszottam az udvaron a többi gyerekekkel. Ebben az időben az indiánosdinak volt igen nagy divátja a mi környékünkön, Miskolc dősgyőri részén. Meglehetősen sikertelen és kevés nélkül csinált, 6 évig tartó zeneiskolai időszak után kezdtem versenyszerűen tájfunni és ekkor (13 éves koromban) kezdtem rendszeresen járni a Bükk-hegységet is. A tájfunást egészen egyetemista koromig folytattam, ezen időszak alatt voltam aranyjelvényes, ranglista 6-ik és váltóban országos bajnok ill. számtalanszor megyei bajnok. Közben bejutottam a miskolci Földes Ferenc Gimnázium biológia tagozatára. Érdeklődésem továbbra sem csökkent az állatvilág iránt, de a Bükki Nemzeti Park megalakulásával és a rendszeres túrák élményeinek hatására egyre jobban izgatott a Bükk különleges növényvilága is. Már kiskorom óta érdekelt a térkép és vonzottak a távoli tájak, ami gimnazista koromban abban nyilvánult meg, hogy első önálló, szülőik nélküli túráimat tettem, Szlovákia, Bulgária és Románia magashegységeiben. Ezeket a hajlamokat egyébként a családban amúgy is meglévő kiránduló és utazókedv is erősítette. Belekóstoltam a sziklamászásba is, mellyel csak egyetemi éveim vége felé hagytam végleg fel.

Mivel érdeklődésemhez végig a reál tárgyak, ezen belül is a biológia és a földrajz álltak közel, a sikeres érettségi után jelentkeztem a Kossuth Lajos Tudományegyetem biológia-földrajz tanári szakára, ahol egy év bajai katonáskodás után 1982-ben kezdtem meg tanulmányaimat. Bár mindkét szakom érdekelt és egyformán jól szerepeltem belőlük a vizsgákon, mégis elsősorban a biológia terén próbáltam meg szakmailag elmélyedni. Ebben az időszakban igen gyorsan fejlődött a növényismeretem, melyben másodév végére az átlag fölé

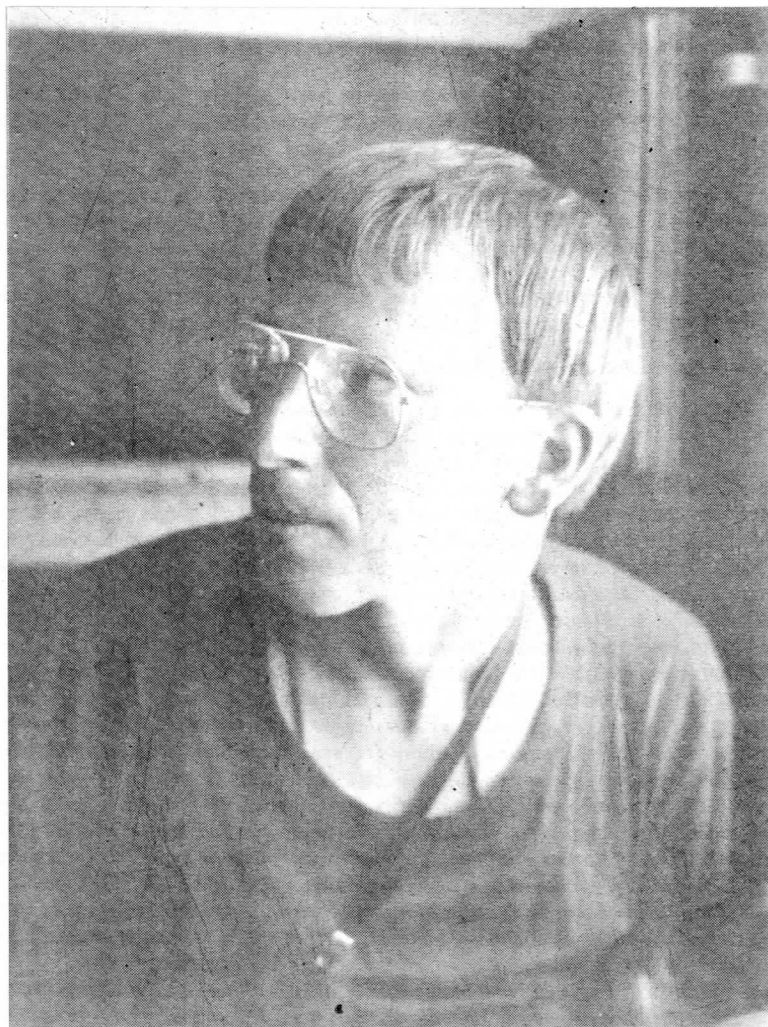
emelkedtem. Szakdolgozatom témájául is egy bükki hegy, a Kisgyőri-galya növény társulástani feldolgozását választottam. Jakucs Pál akadémikus témavezetése mellett. 1985-ben Jakucs professzor váratlanul felkért, hogy készítsem el a bükki Hór-völgy vegetációtérképét. Ez a munka annyira megtetszett, hogy a szakdolgozatomhoz elkészítettem a Délkeleti-Bükk vegetációtérképét is. 1987-ben Tudományos Diákköri dolgozatommal, melynek címe „A Délkeleti-Bükk lejtősztyeppréjtjei” volt, országos I. díjat nyertem. Ugyanebben az évben szereztem meg a biológia-földrajz szakos tanári diplomámat is. 1987 szeptember elsejétől Jakucs professzor irányításával a KLTE Ökológiai Tanszékén dolgozom és fő feladatomban a Bükki Nemzeti Park 1: 10.000-es vegetációtérképének elkészítése. Ezenközben növényrendszertan-gyakorlatokat is tartok az Egyetem Növénytani Tanszékén. 1988. augusztus – 1989 február között újabb félét töltöttem a Néphadsereg kötelékében, a Miskolc melletti Pingvontetőn, majd leszerelés után letettem az angol középfokú nyelvvizsgát.

Az egyetemi évek során újabb lökést kapott utazások iránti vonzalmam és amellett, hogy barátaimmal bebarangoltuk Románia és Szlovákia hegyeit, eljutottam az eltelt időszakban kétszer Kelet-Törökországba (Ararát és Pontuszi-hegység), háromszor Kína legkülönbözőbb, sokszor teljesen eldugott vidékeire (Kujlin, Ny-Jünnan, Jülong-Shan, Ny-Szecsuán, D-Kanszu, Nansan, Tiensan, Turfan, Takla-Makán) és legutóbb, 1990 tavaszán Délkelet-Ázsiába (Vietnam, Laosz, Thaiföld, Malaysia, Szingapur, Szumátra) – mindig teljesen saját szervezésben, 1-2 hónapig tartó utazások során.

Nőtlen vagyok és jelenleg a KLTE Tóthfalusi Kollégium másodállású nevelőtanáraként egy kollégiumi szobában lakom.

Debrecen, 1991. március 20.

Less Nándor”

LESS NÁNDOR

1992 augusztus első napjaiban Törökországban, az Erzurum és Kayseri között közlekedő vonaton (Matus G. felvétele)

Bár szakdolgozata a bírálattal szerint az egyetemi doktori fokozat megszerzésére is alkalmas lett volna, mégis új összegzésbe kezdett: a már feltérképezett Délkeleti-Bükk vegetációjáról és xerotherm erdtársulásairól készítette el kandidátusi disszertációját, melyet 1991-ben nyújtott be, és 1992. április 29-én védett meg. Opponensei Dr. Simon Tibor és Dr. Horánszky András voltak.

1992-ben a KLTE Növénytani Tanszékén folytatta munkáját. Ez év végén életében először utazott Afrikába. 30. születésnapját az 5109 méter magas Margherita-csúcsra, a Ruwenzori-hegységben ünnepelte. A Nilus forrásvidékén azonban malária-fertőzést kapott. Napbarátságos, élményekkel feltöltődve, látszólag egészségesen tért haza 1993 január végén. Néhány nap múltán jelentkező lázas betegségét Debrecenben, ahol éppen influenza-járvány volt, eleinte a betegségnek hitték. Később szállították helikopterrel Budapestre, ahol február 11-én hunyt el. A Kossuth Lajos Tudományegyetem Természettudományi Kara és a Biológiai Tanszékcsoport saját halottjának tekintette.

Less Nándor szakirodalmi munkássága

Tudományos közlemények

- LESS N. (1988): A Délkeleti Bükk vegetációtérképe. – Bot. Közlem. (1987-1988) **74-75**: 111-120.
- LESS N. (1991a): A természetvédelem és a vadkár kapcsolatáról. – Erdészeti Lapok **126** (3): 88.
- LESS N. (1991b): A Tatar-árok (Bükk-hegység) vegetációja. – Természetvédelmi Közlemények **1** (1): 65-68.
- LESS N. – HORVÁTH F. – LENDVAI G. – MATUS G. (1991): A Hór-völgy környékének (Déli-Bükk) vegetációja. – Bot. Közlem. **78**: 21-28.
- LESS N. (1993): A biodiverzitást szolgáló természetvédelem. A biodiverzitásbarát területhasználat stratégiája. – Környezet és Fejlődés (Tájékoztató-tanácsadó Szemle) **4** (3-4): 21-26.
- LESS N. (1998a): Délkeleti-Bükk növényföldrajzi jellemzése. – Kitaibelia **3** (1): 13-17.
- LESS N. (1998b): A Mély-völgy (Bükk-hegység) vegetációtérképe. – Kitaibelia **3** (1): 19-21.
- LESS N. (1998c): Délkeleti-Bükk lejtősztyeppréjtjei. – Kitaibelia **3** (1): 23-35.
- LESS N. (1998d): A *Cirsio pannonicum*-*Quercetum* LESS leírásának érvényessé tétele. – Kitaibelia **3** (1): 37-40.
- LESS N. (1998e): Az *Epipactis atrorubens*-Fagetum LESS leírásának érvényessé tétele. – Kitaibelia **3** (1): 41-44.
- LESS N. (in press): Az Északi-középhegység növénytakarója (a Szentendre-Visegrádi-hegység, Börzsöny, Cserhát, Gödöllői-dombság, Mátra, Bükk, Észak-magyarországi medencék, Tornaí-Karszt, Cserhát, Zempléni-hegység növényzete). – In: PÉCSI M. (szerk.): Az Északi-középhegység (Regionális tájféldrajz). Magyarország tájféldrajza sorozat **8**. kötet, Akad. K., Bp.

Előadások

- LESS N. (1988): Barangolások Tibet peremén. – Magyar Földrajzi Társaság Debreceni Csoportja. 1988. február 29.
- LESS N. (1990): A Tiensantól a Turfani-medencéig. – Magyar Földrajzi Társaság Debreceni Csoportja. 1990. február 15.
- LESS N. (1990): Laosz, Vietnám, Bangkok, Szingapúr, Indonézia. – Magyar Földrajzi Társaság Debreceni Csoportja. 1990. november 22.
- LESS N. (1991): Az Ararát-tól a Pontuszi-hegységig. – Magyar Földrajzi Társaság Debreceni Csoportja. 1991. március 28.
- LESS N. – SZABÓ Ö. (1991): Barangolások Kínában – biológus szemmel. – (Ifjú világjárók, kutatók előadói ülése és találkozója. Magyar Földrajzi Társaság és Magyar Földrajzi Múzeum.) Erd, 1991. június 12.
- VOJTKÓ A. – MARSCHALL – Z. – LESS N. (1991): Az erdőssztyepp vegetáció maradvány szigeteinek cönológiai és természetvédelmi vizsgálata a Bükk-hegység peremén. – 100 éves a Magyar Biológiai Társaság Botanikai Szakosztálya. Biotár **7**: 52.
- VOJTKÓ A. – LESS N. (1991): A Déli-Bükk dolomit vegetációja. – MBT. Botanikai Szakosztálya, Budapest.
- LESS N. (1992): Gyalogszerrel az indiai Himalájában. – Magyar Földrajzi Társaság Debreceni Csoportja. 1992. április 06.
- VOJTKÓ A. – LESS N. – MATUS G. (1993): Egy nagyvadkizárási kísérlet kezdeti cönológiai eredményei dél-bükki növénytakarásokban. – Ökológus Napok Szeged. (bejelentett, de meg nem tartott előadás)
- DÉVAI GY. – FELFÖLDY L. – JAKUCS P. – LESS N. (1997): Az UTM rendszerű hálótérképezés a flóra- és vegetációkutatásban. – "Aktuális flóra- és vegetáció kutatások Magyarországon" c. Konferencia, Debrecen. – Kitaibelia **2** (2): 307.

Poszterek

- LESS N. (1991e): A zonális problémája a Délkeleti-Bükk eltérő alapkőzetű részein. – II. Magyar Ökológus Kongresszus, Keszthely.
- LESS N. – TÓTHMÉRÉSZ B. (1991): Numerical Classification of xerothermic *Quercus* Forests of Southern Bükk Mountain. – 34th IAVS Symposium on „Mechanisms in Vegetation Dynamics”, Eger (Hungary). Abstracts p.: 90.

Kéziratok, pályamunkák, kutatási jelentések

- LESS N. – LENDVAI G. (1986): Vegetáció-tanulmányok egy Délnyugat-kínai magashegységben I. A Jülong-hegység vegetációs övei. – Kézirat, KLTE Növénytani Tanszék. 19 pp.
- LENDVAI G. – LESS N. (1986): Vegetáció-tanulmányok egy Délnyugat-kínai magashegységben II. A DNy-kínai magashegységek összehasonlító és evolúciós növényföldrajzi vizsgálata. – Kézirat, KLTE Növénytani Tanszék. 30 pp.
- LESS N. (1987): A Délkeleti-Bükk lejtősztyeppréjtjei különös tekintettel a Kisgyőri-Galyára. – Tudományos Diákköri dolgozat. KLTE, Ökológiai Tanszék.
- LESS N. (1987): A Kisgyőri-Galya (Délkeleti-Bükk) vegetációja. Szakdolgozat. – KLTE Ökológiai Tanszék, Debrecen. 49 pp + VII. táblázat + 3 térkép.
- LESS N. (1987): Trekking in the Yulong Shan. – Kézirat. 6 pp. + 2 p. térképmelléklet.
- LESS N. (1987): A Capatinii-hegység (kézirat) 15 pp. + 1 p. térképmelléklet (a botanikai részek 3 oldalt tesznek ki).
- LESS N. (1988): A Délkeleti-Bükk kutatása. – Kutatási jelentés (Büki NP. Ig.).
- LESS N. (1988): Kisgyőr község határban lévő területek botanikai felmérése, természetvédelmi kezelésre vonatkozó javaslat megadása. – Kutatási jelentés (MME).

- LESS N. (1988-1989): Borsod-Abaúj-Zemplén megye növényzeti képe. In: Borsod-Abaúj-Zemplén megye élővilágának helyzetelemzése, javaslatok az élővilág megőrzésére. – G10 Kutatási jelentés pp.: 6-41. (Bükki NP Ig.).
- LESS N. (1988-1989): Borsod-Abaúj-Zemplén megye hegvidéki vegetációjának környezetgazdálkodásával kapcsolatos feladatok a Bükk-hegység példáján. In: Borsod-Abaúj-Zemplén megye élővilágának helyzetelemzése, javaslatok az élővilág megőrzésére. – G10 Kutatási jelentés pp.: 167-182. (Bükki NP Ig.).
- JAKUCS P. - LESS N. (1989): A Bükki Nemzeti Park 1:10 000-es vegetációtérképének elkészítése. – Kutatási részjelentés (KVM).
- JAKUCS P. - LESS N. (1990): A Bükki Nemzeti Park 1:10 000-es vegetációtérképének elkészítése. – Kutatási részjelentés (KTM).
- LESS N. (1990): A Délkeleti-Bükk növénytakarója és természetvédelmi értékelése. – Kutatási jelentés (Bükki NP Ig.).
- LESS N. - MATUS G. (1990): Melléklet a keleméri Mohosok 1990-es vegetációtérképéhez. – Kutatási jelentés a miskolci Herman Ottó Múzeum részére, Debrecen.
- LESS N. (1991): A Délkeleti-Bükk vegetációja és xerotherm erdőtársulásainak fitocönológiája. – Kandidátusi értekezés, KLTE Debrecen.
- LESS N. (1991): Adatok a Bükk-hegység flórájához. – Kézirat (Bükki NP Ig.).
- JAKUCS P. - LESS N. (1991): A Bükki Nemzeti Park 1:10 000-es vegetációtérképének elkészítése. – Kutatási részjelentés (KTM).
- LESS N. - MATUS G. (1991): A tokaji Nagy-Kopasz vegetációtérképe és növényzeti képe. – Kutatási jelentés a miskolci Herman Ottó Múzeum részére, Debrecen.
- LESS N. - MATUS G. (1991): Cönológiai vizsgálatok a tokaji Nagy-Kopasz akácosaiban és a kirtásuk után kialakuló gyepekben. – Kutatási jelentés a Miskolci Herman Ottó Múzeum részére, Debrecen.
- LESS N. - MATUS G. (1992): Rudabánya környékének botanikai állapotfelmérése. (Kutatási jelentés a miskolci Herman Ottó Múzeum részére), Debrecen
- LESS N. - VOJTKÓ A. (szerk., 1992): A Bükki Nemzeti Park állapotfelvelele. Kutatási jelentés a KTM-TvH számára, Debrecen-Eger.
- LESS N. - VOJTKÓ A. - GYULAI P. (1992): A BNP határ (1992). Kutatási jelentés a KTM-TvH számára, Debrecen-Eger.
- LESS N. (1992): Kackar Daglar & Toros Aladaglar. – Kézirat. 4 pp. + 3 oldal térképmelléklet

Tudományos ismeretterjesztő munkák

- LESS N. (1987): Kínai útiképek 1. A cukorsüveg alakú hegyek birodalma; Kínai útiképek 2. Az örök tavasz hazájában; Kínai útiképek 3. Úttalan utakon a Jádé Sárkány hegységben. – Déli Hírlap (miskolci napilap 1987. március 9., 10., 11.) 19 (57, 58, 89): 2., 2., 4.
- LENDVAI G. - LESS N. - SZABÓ Ö. (1987): Titokzatosabb Tibetnél. A Jádé Sárkány Havas Hegység. – Búvár 42 (6): 45-47.
- LESS N. - LENDVAI G. (1989): Tiltott ösvényeken Dél-Kínában. – Élet és Tudomány 44 (30): 946-947.
- LESS N. (1990): Gyalogszerrel a Pontuszi-hegységben. – Búvár 45 (5): 26-29.
- LESS N. - SZABÓ Ö. (1990): A Cápátinii-hegység. – Föld és Ég 25(5): 152-155.
- LESS N. (1993): Térképész botanikusok. – TermészetBúvár 48 (2): 32-33. (Cikkpályázat „Ökológiáról mindenkinek” c. kategória II. díjas cikke.)
- LESS N. (in press.): Aconitum variegatum Hacq. ... Viola biflora L. (37 növényfaj ill. alfaj leírása.) In: FARKAS S. (szerk.): Magyarország védett növényei. – Mezőgazda Kiadó, Bp.

Egyetemi jegyzet

- LESS N. (1995): Cheile Cheii. In: PINCZÉS Z. (1995): Déli-Felföld természeti földrajza (Déli-Kárpátok és Bánsági-hegyvidék). – Egyetemi jegyzet. KLTE, Debrecen. pp: 47-48.

Három, Less Nándor által megjelenésre teljes mértékben előkészített kézirat technikai okok miatt hosszabb idő óta nem került nyomtatásra. A kandidátusi téziszűzetben (illetve ennek nyomán más forrásokban is) e cikkekre mint megjelenés alatt álló közleményekre történik hivatkozás. Az érintett folyóiratok szerkesztőivel való egyeztetés nyomán nyílt arra lehetőség, hogy a nevezett publikációk a KITAIBELIA e számában megjelenjenek.

In memoriam Less Nándor

A Magyar Biológiai Társaság Botanikai Szakosztályának 1282. sz. ülésén.
Budapest, 1993. szeptember 13.

LESS NÁNDOR EMLÉKÜLÉS

VOJTKÓ A.: Less Nándor munkája a Bükk vegetációtérképezésében és a Bükki Nemzeti Park állapotfelmérésében.

MARSCHALL Z.: Less Nándor tevékenysége a Bükk peremi erdőssztyepp-vegetáció feltárásában.

MATUS G.: Degradált növénytársulások regenerációja a vadakkal túlterhelt Déli-Bükkben.

PÓCS T.: Less Nándor afrikai mohagyűjtésének eredményei. Bryophytes collected by Nándor Less in the Ruwenzori Mountains. – (Megjelent: Bot. Közlem. 81 (1): 110-11.)

Id. LESS N.: Diavetítés Nándi gyűjteményéből.

Elismerések közvetlenül halála után:

Pro Natura érem (1993)

Teleki Sámuel emlékérem (1993)

Rendezvények:

Less Nándor Emléktúra 1997-től, 56, 30 és 15 km-es távokon a Déli-Bükken, a Kék Bolygó Egyesület (Debrecen) szervezésében.

Less Nándor Tájékozódási Futó Szövetség (Miskolc) rendezésében.

Dr. Less Nándor Országos Földrajzverseny (a miskolci Avasi Gimnázium szervezésében. E középiskolás tanulmányi versenyt első ízben 1994-ben hirdették meg és 1997 óta terjed ki az egész országra.

Less Nándor művészi igényességű diafelvételeinek egy kis hányadából emlék-fotókiállítás készült. 1994 március 29 és április 22 között a KLTE könyvtárának előcsarnokában, 1994 május 11-19-e között pedig Nándor egykori általános iskolájában, a miskolci Könyves Kálmán Általános Iskolában került kiállításra. Ezek után a kiállítás tovább vándorolt a miskolci Földes Ferenc Gimnáziumba (1994 szept. 12-16.), majd Érdre, a Magyar Földrajzi Múzeumba (1995. február) és a kunszentmártoni Művelődési házba. A kiállítás anyagának egy része ma a KLTE Nagyterdei Kollégiumának Főépületében tekinthető meg.

Arról az expedícióról mely LESS Nándor számára az utolsó volt a MTV Natura szerkesztőség három részes TV-filmet forgatott („A Folyó. Expedíció a Nilus nyomában.” címmel, Less Nándor emlékének ajánlva. Rendezte és fényképezte: SÁFRÁNY József). A Magyar Televízió 1996 július 3., 10. és 11-én majd 1997 okt. 19, 20, 21-én tűzte műsorára.

Less Nándor emlékének ajánlották SEREGÉLYES T. – S. CSOMÓS Á. „Hogyan készítsünk vegetáció-térképeket” című cikküket [Tilia (1995) 1: 158-169.] és MOLNÁR A. - SULYOK J. - VIDÉKI R.: „Vadon élő orchideák. A hazai növényvilág kincsei.” c. könyvüket (Kossuth Könyvkiadó, 1995. 160 pp.).

A II. „Aktuális flóra- és vegetációkutatás Magyarországon” c. konferencián (Eger, 1998.) megrendezésre kerülő „Vegetációtérképezés” szekció szintén Less Nándornak igyekszik emléket állítani.

BERKI I. (1993): Búcsúznunk Less Nándortól. – Egyetemi Élet 31 (10): 7.

KUBASSEK J. (1993): Búcsú Less Nándortól. – Földrajzi Múzeumi Tanulmányok 12: 111.

SZILASSI P. (1993): Less Nándor emlékére. – LeHallgató (a Kossuth Lajos Tudományegyetem hallgatóinak lapja) 1993. márc. 9.: 4.

KALÓ A. (1994): Élt 30 évet. Less Nándor emlékére. – Tájékozódási Futó Szövetség (Miskolc) 1994 (7): 132.

KOVÁCS S. (1995): Emlékezés Less Nándorra. – Érdi Újság 1995. március 3.

Less Nándorra emlékezünk. – Déli Hírlap 1997. szept. 26.

NAGY M. - MATUS G. - VOJTKÓ A. - SZABÓ Ö. - MOLNÁR A. (1998): Emlékezés Dr. Less Nándorra (1963-1993). – Kitaibelia 3 (1): 5-12.

LESS Nándor emlékének ajánlották azt a kislevélű hársat, melyet a bükki Hór-völgyben, az Oszla-ház mellett 1993-ban ültettek barátai és szülei. Az emléket őrző sok barát itt találkozik évente a Föld Napját követő hétvégén. A fa mellett az 1994-ben felállított kő őrzi emlékét. Felirata a következő:

TERRAM MENTE PEREGRO

DR. LESS NÁNDOR

A BIOLÓGIA TUDOMÁNY KANDIDÁTUSA
1963-1993

A BÜKK HG. VEGETÁCIÓKUTATÁS, CÖNOLÓGIAI FELVÉTELEZÉS, ÉS TÉRKÉPEZÉS (41968 HA), A VADKÁR PROJEKT, BNP ÁLLAPOTFELMÉRÉS ÉS EGYÉB TERMÉSZETVÉDELMI MUNKÁIÉRT PRO NATURA EMLÉKPLAKETTET, ÁZSIAI KUTATÓÚTJAIÉRT A TELEKI SÁMUEL-ÉREM KITÜNTETÉST KAPTA. AZ EMLÉKÉT ÜLTETTÉK: BARÁTAI, KLTE TERM. TUD. KARA 1993. 04. 24. BNP

Less Nándor által megindított és tovább folyó kutatások:

A Bükki Nemzeti Park vegetációtérképezése. Less Nándor sokrétű tudományos tevékenységén belül a Bükk-hegység vegetációtérképezésére volt a legbúszkább és érzelmileg is e munkája jelentett számára a legtöbbet.

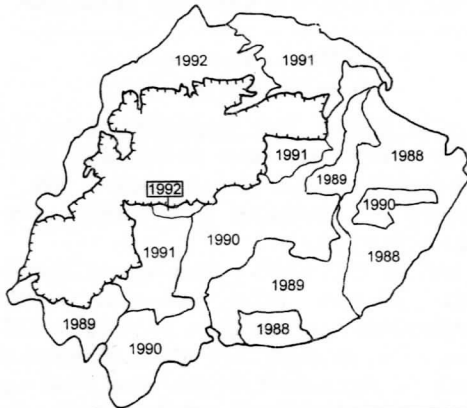
Az 1951 és 1955 között a Bükk hegység különböző részein ZÓLYOMI Bálint vezetésével készültek vegetációtérkép lapok. Az egyes szelvények illesztése nehéz, habár többségük 1:10 000-es méretarányban készült. Pár részterülettel eltekintve mind a mai napig kéziratos állapotban vannak. Mindemellett kimagasló tudományos értékük van, hiszen mutatják a kor térképezési színvonalát, adataik egyes helyeken összehasonlíthatóak a jelenlegi térképek adataival és kiindulási alapot jelentenek a Bükk hegység vegetációját kutató botanikus számára. Valószínűleg a korszakalkotó munka említett hiányosságai is motiváló erővel hatottak Nándorra, amikor 1988-ban hozzáfogott az egész hegység vegetációjának tematikus, 1:10 000-es méretarányú térképezéséhez. Nándi vállalkozása egyben Őt magát is jellemzi azok számára, akik személyesen nem ismerhették. Igen nagy szakmaszeretet és elhivatottságot kíván ez a munka. Nemcsak a terület összes (!) növényfaját kell kiválóan ismerni (különböző egyedfejlődési alakjukban is (csíranövény, virágtalan állapot, termés), hanem a növénytársulások, erdőtípusok elkülönítését is nagy biztonsággal kell megítélni. Emellett a térképezőnek bírnia kell a sokszor igen nagy fizikai megterhelést jelentő hosszas terepmunkát is.

A terepi adatgyűjtés a térképek rajzolásából, florisztikai feljegyzésekből, fotózásból és növénygyűjtésből tevődött össze. Az egyes terület-egységek bejárása után az adott vegetációtérkép színes megjelenítése következett. A kidolgozott szín- és jelkulcs alapján,

légifényképek tanulmányozása után rajzolta a társulások szintvonalas térképekre, amely munka legalább olyan jelentőségű feladat, mint a terepi adatgyűjtés. A megjelenített vegetációs egységek száma meghaladja a 100-at, az egész hegység vonatkozásában. Nándi 1988 és 1992 között 420 km²-nyi terület vegetációtérképét készítette el (ez a teljes terület kb. 76 %-a) s közben közel 15 000 florisztikai adatot is gyűjtött.

1. táblázat. Less Nándor által a Bükkben végzett vegetációtérképezés időbeli üteme

Év	Terepi napok száma	Térképezett terület (km ²)	%
1988	38	93,37	16,95
1989	50	75,20	13,65
1990	65	110,81	20,12
1991	47	78,8	14,13
1992	47	61,5	11,17
Össz.	247	419,68	76,2

1. ábra. Less Nándor által a Bükkben végzett vegetáció- és erdőtípus-térképezés területi kiterjedése. A szálkazott vonallal jelölt terület vegetációtérképét Vojtkó András készítette el.

Less Nándor munkája eredményeként a Bükk-hegység területéről egy olyan 1:10 000-es méretarányú vegetációtérkép készült, amelyre - további részfeladatként - számos, az erdőgazdálkodás, természetvédelem szempontjából fontos alapvető információ rávihető. Ez a Nemzeti Park munkájának aktuális és távlati feladatait helyezi olyan alapokra, amellyel nagyfokú szakmai biztonság és könnyítés érhető el például erdészeti üzemtervezéseknél, természetvédelmi terület kijelöléseknél, a védett és fokozottan védett élőhelyek koncentrációs pontjai.

Nándi fiatal korára már iskolateremtővé vált a vegetációtérképezésben. Térképeit számos botanikus használja és tanulmányozza, illetve az Ő szemléletében dolgozik tovább a terepen.

Bükk Vadkár Projekt. 1990-re, az akkor már két éve folyó térképezés egyik fontos tanulságaként Less Nándor számára nyilvánvalóvá vált, hogy a hegység vegetációját talán leginkább veszélyeztető tényező a

létszámában túltartott és a tájidegen muflonnal „színesített” nagyvadállomány. Erre vezettek azok a tapasztalatok is, amelyek egyértelműen jelezték, a túltartott vadállomány nem lokális jelenség, hiszen a középhegység számos területén jelentkező természetvédelmi problémáról van szó, amely már az erdészek figyelmét is felkeltette.

Megfigyelése egybecsengett Vojtkó Andráséval és együttesen fogtak hozzá egy olyan kutatási program kialakításához, amely egzakt módon mutatja ki a vadkárosítás mértékét, illetve a növényzet regenerációjának lehetőségeit. Mintavételi területként a BNP fokozottan védett, de súlyosan károsodott területe, a déli-bükk Hór-völgy-Belvács-völgy közti térség szolgált.

A vizsgálatok 1991 tavaszán indultak meg a térségben jellemző, illetve természetvédelmi szempontból fontos erdő- és gyeptársulásokban, szám szerint tizben. Társulásonként két-két egymás közvetlen közelében fekvő mintavételi terület került kijelölésre, majd két éven át tartó alapfelmérés után ezek egyikéről a vadat kerítéssel zárták ki, párjuk referencia állomány maradt. Az 1993 tavaszán - már Nándi nélkül - váltak nyilvánvalóvá a bekerítés első biztos jeleit. A felmérések évente háromszori ismétlésben azóta is folynak és eredményei megerősítették, milyen súlyos a muflon kártétele, illetve rávilágítottak arra is, mennyire eltérő a vad szerepe a különböző közösségekben. Mint értékes kutatási „melléktermék” állt elő az időjárási fluktuációknak az egyes fajok generatív sikerére és a vegetáció egészének megjelenésére gyakorolt hatása.

Amikor az Erdészeti Lapok hasábjain Less Nándor (1991b) ismertette az akkor öt esztendőre tervezett kutatási tervet, idehaza a hosszútávú ökológiai kutatások még csak igen kevéssé hangoztatott fogalom volt. Már a vadkizárás kezdete óta is öt esztendő telt el, és ezalatt számosan járultak hozzá a munka folytatásához.

A Bükki Nemzeti Park botanikai állapotfelmérése. A Magyar Természettudományi Múzeum országos koordinálásával és a Bükki Nemzeti Park Igazgatóságának közreműködésével indította el 1992-ben Less Nándor a BNP zónakijelölését és az állapotfelmérés megtervezését. A munkálatok kezdeti szakaszában SZITTA Tamás vett még részt, illetve GYULAI Péter szakmai véleménye volt hathatós segítség az induláshoz. Ennek megfelelően a Bükk hegység egészéről meglévő információk birtokában került kijelölésre az a 13 mintaterület, amelyen összesen 200 négyzet tűnt optimálisnak az egész hegységet érintő és hosszú távra tervezett feladatok megvalósításához. A 13 terület a hegység különböző növényföldrajzi, alapköveti és növényzeti típusának reprezentánsa. Ezen belül az egyes területek nagysága és mintanegyzeiteik száma a jellegzetességüktől és a Bükkön belül megnyilvánuló fontosságától függött, amelyek kijelölésénél több szempont is előtérbe került:

1. Reprezentálják a Bükk lehetőleg összes fontos növényzeti típusát. Ezért a kijelölt 30 társulás között arányosan oszlik meg a 200 mintanegyzet.

2. Az egyes társulástani egységekből készített összefvételek száma lehetőleg 5, vagy annak többszöröse legyen, a statisztikai kezelhetőség érdekében.

3. Azt, hogy melyik társulástani egységből hány felvétel szerepeljen, több szempont döntötte el: egyrészt a társulás területi aránya a BNP területén (főleg a zonális társulásoknál). Másrészt, hogy az edafikus társulások (bár területi kiterjedésük mindössze kb. 15%, természetvédelmi és indikációs szerepük ennél jóval nagyobb), a területi kiterjedésüknél jóval magasabb arányban szerepeljenek (a zonális társulásokhoz képest). Végezetül vannak mintavételi négyzetek degradált (kőrisesedés) és fiatalos állományokban, valamint tájidegen növényzetben (akác, fenyő) is tekintettel arra, hogy ezek nélkül nem volna teljes a növényzeti állapot reprezentációja.

4. A 200 négyzet nemcsak társulások, hanem a 13 mintaterület között is úgy oszlik meg, hogy azok az egyes mintaterületek növényzeti képét külön-külön is jól reprezentálják.

1992-ben a Bükki Nemzeti Park állapotfelmérésének elindításakor a hosszútávú botanikai kutatások módszertana hazánkban még nem volt kidolgozva. Azt, hogy jó úton indult el a Nándi által vezetett csoport bizonyítja az is, hogy az 1997-ben megjelent Nemzeti Biodiverzitás Monitorozó Program módszertani leírásai megerősítették az öt évvel azelőtt megkezdett kutatásokat, a metodikai döntések helyességét.

A kezdeti felvételezés (1992-93) és az azóta megismételt adatgyűjtés (1997) jól megszervezett csoportmunkára épült. Mintegy 10 kutató munkáját igényelte, akik faj- és helyismeretük révén irányították a munkacsoportokat, a 35 egyetemi és főiskolai hallgatót.

Less Nándor 30. születésnapján,
útban a Ruwenzori-hegység Margherita-csúcsa felé.

Nándi itthon

Köszönetnyilvánítás

Köszönjük id. Less Nándornak és Less Györgynek a táblázatok összeállítását és egyéb adatok közlését, Berki Imrének, Gyulai Ivánnak, Jakucs Pálnak, Korompai Gábornak, Kozma Gábornak, Mészáros Ilonának, Pinczés Zoltánnak, Sulyok Józsefnek és Szabó Lászlónak segítségüket.

2. táblázat. LESS Nándor „Túranapló”-inak összesített adatai (1977. 06. 01. - 1993. 01. 31.)

Sor- szám	Helye	A t ú r a		darab- száma	túra- nap*	összes nap	Gyalog*megtett		Közlekedési eszközzel megtett km				Összesen km
		Időpontja					km	szint m-ben	repülőn	hajón	vonaton	egyéb	
1.	Törökország: Ararat, Siirife	84. 07. 23. - 84. 08. 09.		1	4	18	37	3450	-	-	5406	1730	7173
2.	Kína: Yülong-Shan	86. 07. 22. - 86. 09. 06.		1	10	47	80	4100	6197	1400	16260	4783	28720
3.	Kína: Nansan	87. 06. 30. - 87. 08. 27.		1	17	59	228	8000	12394	-	8152	6966	27740
4.	Törökország: Kaçkar-hg.	88. 07. 22. - 88. 08. 10.		1	7	20	64	4200	1500	-	3644	1847	7055
5.	Görögország: Pindosz-hg.	89. 05. 19. - 89. 05. 28.		1	5	10	57	3000	-	-	2339	595	2991
6.	Kína: Bogda-Shan	89. 07. 20. - 89. 08. 14.		1	6	26	50	2600	7366	-	2106	4228	13750
7.	DK-Azsia, Szumátra	90. 03. 08. - 90. 04. 20.		1	10	44	135	6300	22520	600	3404	5160	31819
8.	India: Hámta Pass (4270 m)	91. 08. 02. - 91. 08. 29.		1	12	28	131	6800	14272	-	1983	2388	18774
9.	Törökő.: Kaçkar-hg., Aladaglar	92. 07. 25. - 92. 08. 15.		1	13	22	137	9400	-	1120	805	4254	6316
10.	Afrika: Ruwenzori (5109 m)	92. 12. 27. - 93. 01. 30.		1	11	35	86	4900	11976	30	1449	3784	17325
11.	Bulgária: Pirin, Rodope	80. 08. 13. - 90. 10. 25.		2	11	20	173	10800	-	-	4236	361	4770
12.	Szlovákia	78. 08. 06. - 92. 03. 02.		25	87	124	1116	74800	-	-	9730	384	11230
13.	Románia	81. 08. 07. - 92. 11. 08.		24	107	137	1355	70940	-	-	29800	1530	32685
14.	Összes külföldi	78. 08. 06. - 93. 01. 30.		61	300	590	3649	209290	76225	3150	89314	38010	210348
15.	Magyarország (ebből 92-94 % Bükk)	77. 06. 01. - 92. 12. 26.			1144	1155	18649	570000	-	-	-	39000	576649
16.	Összesen	77. 06. 01. - 93. 01. 30.			1444	1745	22298	779290	76225	3150	89314	77010	267997

* Túranapló ill. gyalog km-nek csak a hegyekben eltöltött idő és megtett távolság számít, az utazással, városokban és pihenéssel eltöltött idő nem (Együttesen 1444 nap ~ 4 év).

Less Nándor diagyűjteménye

Less Nándor szenvedélyes fotósként dokumentálta terepi megfigyeléseit és útiélményeit. A túrái során készült felvételek közül több mint 5000-et tartott keretbe és katalogizálásra érdemesnek. Utolsó újának dokumentumait már szülei és bátyja illesztették nyilvános tárhelyre. A botanikai és földrajzi szempontból egyaránt értékes anyag gazdagságát és sokszínűségét az általuk készített kimutatás (9. táblázat) jelezheti. A gyűjteménynek az általa kezelt kutatásokhoz kapcsolódó részei a vizsgálatokat (BNP Állapotfelmérés, Bükk vegetációterképezés, Vadkár Projekt) folytató kollégái használják. A Kossuth Lajos Tudományegyetem Növényzeti Tanszéke közel ezer felvétellel jutott ajándékozás és vásárlás útján. A család és barátai birtokában maradt felvételek mellett további gyűjteményrészek kerültek a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium, az Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola és a miskolci Avasi Gimnázium birtokába.

3. táblázat. LESS Nándor diafelvételeinek összefoglaló jegyzéke

TERÜLET	diák száma	TERÜLET	diák száma
1 Kína	922	9 Afrika	916
2 India	275	10 Bükk	617
3 Dél-kelet Ázsia	483	11 egyéb Magyarország	49
4 Törökország	465	12 BNP botanikai Állapotfelmérés	86
5 Görögország	119	13 Bukki Vadkár Projekt	51
6 Románia (Erdély)	560	14 növényrendszertani gyűjtemény	412
7 Szlovákia	153	15 egyéb felvételek	31
8 Bulgária	60		
		Összesen:	5199